

บทบาทของฮอลันดาในช่วงสมัยญี่ปุ่นแยกตัวโดดเดี่ยว (1639-1853)

Roles of the Dutch in Japan During the Period of Isolation (1639-1853)

ปฐมาภรณ์ วรศิริ

Pathamaporn Varasiri

คณะศิลปศาสตร์

Faculty of Liberal Arts

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาว่า ฮอลันดาชาติตะวันตกเพียงชาติเดียวที่ติดต่อสัมพันธ์กับญี่ปุ่นในช่วงสมัยแยกตัวโดดเดี่ยวภายใต้สถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วหน้านั้นมีบทบาทอย่างไร โดยศึกษาค้นคว้าจากข้อมูลทุติยภูมิและนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ เพื่อเพิ่มเติมองค์ความรู้เกี่ยวกับฮอลันดาในช่วงสมัยดังกล่าว รวมถึงเพื่อเพิ่มมิติการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นในประเทศไทยให้ลึกซึ้ง

จากการศึกษาพบว่าบทบาทของฮอลันดานอกจากเป็นคู่ค้าแล้ว ยังมีบทบาทของการเป็นประตูเชื่อมต่อกับโลกภายนอก ได้แก่ การเป็นสื่อกลางในการเรียนรู้วิทยาการตะวันตกผ่านสินค้าที่ฮอลันดานำเข้ามาในญี่ปุ่น เช่น เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ ตำราต่าง ๆ รวมถึงผ่านภาษาดัตช์และชาวดัตช์เอง อีกทั้ง เกาะเดจิมะ พื้นที่ที่ฮอลันดาอาศัยอยู่ยังเป็นแหล่งเปิดโลกทัศน์ทางวัฒนธรรมจากการปฏิสัมพันธ์กันในรูปแบบต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังมีบทบาทของการเป็นผู้บันทึกสถานการณ์โลกภายนอกให้ญี่ปุ่นรับรู้ และการเป็นเสมือนตัวแทนจากฮอลันดาเดินทางเข้าพบโชกุนในเมืองหลวงเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีทางการค้า บทบาทข้างต้นล้วนเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างญี่ปุ่นให้เตรียมพร้อมรับมือและพัฒนาเป็นสมัยใหม่ต่อไป

คำสำคัญ: ญี่ปุ่น, เอโดะ, ฮอลันดา, ดัตช์, ปิดประเทศ

Abstract

This article aims to study about roles of the Dutch from Holland during the isolated period of Japan (1639-1853). Holland was the only western country that Japan maintained contact with, by the time that European nations were colonizing and were developed by the scientific and industrial *revolutions*.

The study found that alongside with being a well-known trader, the Dutch were also the western world connection for Japanese by diffusing the western knowledge via the imported goods, books, languages, the Dutch, themselves. Also, Dejima, the island where they inhabited in, was an intercultural space for Japanese to directly learn western culture by interacting with them. Moreover, the Dutch recorded and reported the world affairs to Japan government and periodically paid respect to the Shogun, the header of the government, through the court journey to Edo to obtain a good relationship and some benefits for their trade. These roles of the Dutch could be one of the preparations for Japan to develop into the modern nation state after ending the national seclusion.

Keywords: Japan, Edo, Holland, Dutch, seclusion

บทนำ

สมัยเอโดะ (1603-1868) ของประเทศญี่ปุ่นถือเป็นช่วงระยะเวลาหนึ่งที่สงบสุข หลังจากผ่านการสู้รบจากสงครามกลางเมืองเกือบ 100 ปี และยังเป็นสมัยแรกที่ปกครองภายใต้รัฐบาลเดียว (รัฐบาลเอโดะโดยโชกุนตระกูลโทกูงวะ) ได้อย่างยาวนานกว่า 200 ปี โดยมีการดำเนินนโยบายแยกตัวโดดเดี่ยวหรือปิดประเทศตั้งแต่ ค.ศ. 1639 ไปจนกระทั่งสหรัฐอเมริกาเข้ามาเจรจาขอให้เปิดประเทศอีกครั้งใน ค.ศ. 1853 แม้ญี่ปุ่นจะแยกตัวโดดเดี่ยวโดยไม่ยอมให้เกิดการแทรกแซงจากโลกภายนอก แต่ความจริงแล้ว ญี่ปุ่นก็ยังติดต่อด้านสัมพันธ์กับชาติอื่นอยู่ ได้แก่ เกาหลี จีน และฮอลันดา

ฮอลันดาหรือเนเธอร์แลนด์ในปัจจุบันเป็นชาติตะวันตกชาติเดียวที่ญี่ปุ่นติดต่อด้านค้าขายด้วยในช่วงสมัยแยกตัวโดดเดี่ยว ทว่า ในช่วงเวลาดังกล่าว โลกภายนอกกำลังเปลี่ยนแปลง ประเทศตะวันตกกำลังพัฒนาและปฏิวัติอย่างรุดหน้านับตั้งแต่เกิดการฟื้นฟูศิลปวิทยา ชาติตะวันตกเริ่มเดินทางสำรวจโลกด้วยการเดินเรือซึ่งนำไปสู่การล่าอาณานิคม และยังเกิดการปฏิวัติเกษตรไปจนถึงปฏิวัติวิทยาศาสตร์ ซึ่งล้วนเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้คนให้เข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ ท่ามกลางสถานการณ์ดังกล่าว ฮอลันดาที่ได้กลายเป็นช่องทางเดียวที่ญี่ปุ่นเชื่อมสู่โลกตะวันตกจึงย่อมมีบทบาทมากกว่าการเป็นแค่ชาติที่เข้ามาทำการค้ากับญี่ปุ่น

เอกสารภาษาไทยเกี่ยวกับฮอลันดาที่ลงรายละเอียดในเชิงลึกได้แก่ “เกี้ยวโตในเอกสารของฮอลันดา: กรณีศึกษาจดหมายเหตุระงับการเดินทางของหมอกแก้วเฟอร์ในญี่ปุ่น ค.ศ. 1691” โดยพีรภัทร ห้าวเหิม ได้ศึกษาบริบทของเมืองเกี้ยวโตจากการรับรู้ของแพทย์ที่สังกัดบริษัทการค้าของฮอลันดาในช่วงสมัยเอโดะซึ่งเป็นการให้ภาพบ้านเมืองญี่ปุ่นในมุมมองของชาวตะวันตกโดยใช้เอกสารปฐมภูมิทางประวัติศาสตร์ ส่วนหนังสือ ตำรา และเอกสารส่วนใหญ่ที่เป็นภาษาไทยเกี่ยวกับฮอลันดาในช่วงสมัยญี่ปุ่นแยกตัวโดดเดี่ยวมักกล่าวถึงฮอลันดาอย่างคร่าว ๆ ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ในสมัยเอโดะเท่านั้นและมักมุ่งเน้นประเด็นในมุมมองของญี่ปุ่นโดยเฉพาะในเรื่องการศึกษาวิทยาการตะวันตก

ดังนั้น บทความนี้จะมุ่งศึกษาว่า ฮอลันดาที่เป็นชาติตะวันตกเพียงชาติเดียวที่ติดต่อด้านสัมพันธ์กับญี่ปุ่นในช่วงสมัยแยกตัวโดดเดี่ยวมีบทบาทอย่างไรบ้างภายใต้

สถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยศึกษาค้นคว้าจากข้อมูลทุติยภูมิ และนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ เพื่อเพิ่มเติมองค์ความรู้เกี่ยวกับฮอลันดา ในช่วงสมัยดังกล่าว รวมถึงเพื่อเพิ่มมิติการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นในประเทศไทย ให้ลึกซึ้งขึ้น

พัฒนาการการติดต่อกับต่างชาติ

หากมองย้อนกลับไป ประเทศญี่ปุ่นติดต่อกับต่างชาติมาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยเริ่มตั้งแต่สมัยยะโยะอิ (300 ปีก่อนคริสต์ศักราช-ค.ศ. 300) เกิดสงครามเกะตรกรรม จากการปลุกข้าว เนื่องจากได้รับวิทยาการการปลูกข้าวที่แพร่กระจายมาจากคาบสมุทรเกาหลี สมัยอะซึกะนาระ (คริสต์ศตวรรษที่ 6- ค.ศ. 794) รับตัวอักษรจากจีนมาปรับใช้ รวมทั้งรับระบบข้าราชการซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองที่ช่วยลดทอนอำนาจขุนนาง และเพิ่มอำนาจจักรพรรดิให้มากขึ้น (พิพาดา ยังเจริญ, 2539: 32, 41) ต่อมาในสมัยเฮอัน (ค.ศ. 794-1185) ญี่ปุ่นได้ติดต่อดำขายกับจีนและเกาหลีเป็นหลัก โดยในช่วงปลายสมัย มีการนำเหรียญเงินเข้ามาใช้ในญี่ปุ่น ซึ่งแต่เดิมเหรียญเหล่านี้ใช้ถ่วงน้ำหนัก ได้ทองเรือสินค้าเท่านั้น การนำเหรียญมาใช้จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการหมุนเวียนสินค้าที่แต่เดิมใช้ระบบของแลกของ รวมถึงนำไปสู่การพัฒนาการใช้เหรียญในยุคสมัยต่อไป (Kyoto, 2020)

เมื่อเข้าสู่สมัยคะมะกุระ (ค.ศ. 1185-1333) เป็นช่วงที่ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและจีนถดถอยเพราะมองโกลชนเผ่าที่ปกครองจีนในขณะนั้นยกทัพมารุกรานญี่ปุ่น ถึง 2 ครั้ง แต่ความสัมพันธ์ทางการค้ากลับมารื้อฟื้นอีกครั้งในสมัยมุโระมะชิ (ค.ศ. 1336-1573) โดยมีสินค้าส่งออกจากญี่ปุ่น เช่น ดาบ ทองแดง ฅากัน ฯลฯ สินค้านำเข้าจากจีน เช่น ผ้าไหม ผ้าฝ้าย ยาสมุนไพร ฯลฯ ญี่ปุ่นยังทำการค้าผ่านอาณาจักรริวกิว (จ.โอกินาวาในปัจจุบัน) กับประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ไทย อินโดนีเซีย อีกทางหนึ่ง (Asada, 2000: 32)

ประเทศทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้ามาญี่ปุ่นเร็วกว่าเพราะปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวย ในขณะที่ชาติจากทวีปยุโรปหรือชนชาติตะวันตกชาติแรกที่เข้ามาติดต่อสัมพันธ์กับญี่ปุ่นคือ โปรตุเกส ใน ค.ศ. 1542 สิ่งที่ชาติตะวันตกอย่างโปรตุเกสนำเข้ามา

คืออาวูรป็นที่ชาวญี่ปุ่นเรียกว่า “ทะเนะงะ” ตามชื่อเกาะที่พ่อค้าโปรตุเกสมาถึง (เพ็ชรสุมิตร, 2543: 81) การเข้ามาของอาวูรป็นทำให้รูปแบบการรบที่แต่เดิมใช้ดาบหรือการต่อสู้ประชิดตัวเปลี่ยนไป มีการปรับใช้ยุทธศาสตร์การรบแบบใช้ปืนร่วมด้วยในเวลาต่อมา (เทิร์นบูล เอส, 2530: 147) ซึ่งนับว่ามีอิทธิพลต่อญี่ปุ่นในเวลานั้นมากเพราะกำลังตกอยู่ในช่วงการสู้รบระหว่างแคว้นยาวนานจนถึง ค.ศ.1600 ในขณะเดียวกันศาสนาคริสต์ก็ได้เข้าสู่ญี่ปุ่นในช่วงนี้โดยนักบวชโปรตุเกสและสเปน มีผู้ศรัทธาและผันตัวเป็นคริสต์ศาสนิกชนจำนวนมากจนญี่ปุ่นพยายามปราบปราม

เมื่อเข้าสู่สมัยเอโดะ (ค.ศ. 1603-1868) ญี่ปุ่นเริ่มให้พ่อค้าออกเรือไปค้าขายกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างเป็นทางการ รัสเซียเริ่มติดต่อกับญี่ปุ่นทางตอนเหนือแต่ยังไม่มียกบาทมากนัก ทางด้านฮอลันดาได้ส่งเรือภายใต้บริษัทการค้าสัญชาติดัตช์ (ฮอลันดา) จำนวน 5 ลำออกสำรวจช่องทางการทำการค้ากับเอเชียโดยเรือชื่อ Liefde เป็นเรือเพียงลำเดียวที่มาถึงยังญี่ปุ่นใน ค.ศ. 1600 ชาวดัตช์และชาวอังกฤษที่มากับเรือนั้นแสดงให้เห็นถึงความพยายามเข้าใจวัฒนธรรมและภาษาญี่ปุ่นซึ่งสร้างความพึงพอใจให้โชกุนตระกูลโทกูงวะผู้ปกครองสูงสุดในรัฐบาลเอโดะเป็นอย่างมาก (Yamashita, 2015: 59) ต่อมา ฮอลันดาและอังกฤษจึงได้ส่งเรือการค้าเข้ามาและเริ่มตั้งสถานการค้าใน ค.ศ. 1609 และ ค.ศ. 1613 ตามลำดับที่เมืองท่าฮิราโดะ จ.นางาซากิทางตอนใต้ของญี่ปุ่น (Asada, 2000: 36)

ช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 นี้เองชาติตะวันตกออกล่าอาณานิคมแล้วจากการสำรวจทางทะเลที่เริ่มมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 15 จนเกิดจักรวรรดิอาณานิคมของยุโรปโดยมีการเดินเรือและขยายอิทธิพลด้านอาณาเขตและการค้าเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ รวมถึงเกิดการฟื้นฟูศิลปวิทยาการ การปฏิวัติวิทยาศาสตร์ไปจนถึงการปฏิวัติอุตสาหกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 18 (วิระชัย โชคมุกดา, 2554: 11, 17, 24) ทว่า ในช่วงเวลานั้น รัฐบาลเอโดะเริ่มรู้สึกไม่มั่นคงและไม่ปลอดภัยจากการเข้ามาของต่างชาติที่ไม่ได้ต้องการค้าขาย โดยความรู้สึกไม่วางใจถูกกระตุ้นจากการกลับเข้ามาของสเปนที่เน้นการล่าอาณานิคม รวมทั้งการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ของนักบวชเยซุอิตของโปรตุเกส ในขณะที่ยังอังกฤษและฮอลันดาแสดงให้เห็นว่าไม่จำเป็นต้องค้าขายปะปนกับการเผยแพร่ศาสนา (จอห์น เค. แฟร์แบงก์ และคณะ, 2007: 34)

อย่างไรก็ตาม เมื่อรัฐบาลเอโดะเริ่มรู้สึกถูกแทรกแซงและศาสนาคริสต์อาจกลายเป็นเครื่องมือทำให้เกิดความรู้สึกต่อต้านรัฐบาล ญี่ปุ่นจึงเริ่มเข้าสู่การแยกตัวโดดเดี่ยวหรือปิดประเทศ

การดำเนินนโยบายแยกตัวโดดเดี่ยว

การเผยแพร่ศาสนาคริสต์ได้ขยายวงกว้างมาเรื่อย ๆ นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 โดยบาทหลวงนิกายคาทอลิก ฟรานซิส ซาเวียร์จากสเปนเข้ามาเป็นกลุ่มแรกและตามมาด้วยนักบวชเยซูอิตจากโปรตุเกสที่มีบทบาทมากในทางตอนใต้ของญี่ปุ่น แม้มีการออกกฎหมายไล่คริสต์ศาสนิกชนไปครั้งหนึ่งแล้วในสมัยดังกล่าว แต่ยังไม่จริงจังนักเพราะเกรงจะส่งผลกระทบด้านการค้า สเปนที่เคยถูกขับไล่ออกไปแล้วครั้งหนึ่ง ก็กลับมาสำรวจร่องน้ำตามชายฝั่งทะเลของญี่ปุ่น ทำให้รัฐบาลเอโดะรู้สึกถึงการคุกคามของชาติตะวันตก กอปรกับทางยุโรปเองเกิดสงครามศาสนาระหว่างนิกายคาทอลิกกับโปรเตสแตนต์ ทางฝ่ายอังกฤษกับฮอลันดาเตือนรัฐบาลเอโดะให้ระวังโปรตุเกสกับสเปน เพราะเป็นพวกหาเมืองขึ้น รัฐบาลเอโดะเริ่มเกรงอิทธิพลคริสต์ศาสนาที่เพิ่มขึ้นจึงออกประกาศขับไล่ชาวคริสต์อย่างเป็นทางการใน ค.ศ. 1606 และขับไล่นักสอนศาสนาออกจากประเทศจนหมดใน ค.ศ. 1614 ชาวอังกฤษถอนตัวออกไปอย่างสมัครใจจากเมืองท่าฮิราโดะในช่วง ค.ศ. 1623 เพราะหวั่นเกรงต่อการต่อต้านชาวต่างชาติอันรุนแรงของญี่ปุ่น รวมทั้งยังมองไม่เห็นผลประโยชน์จากการค้าขายกับญี่ปุ่นมากนัก ในขณะที่โปรตุเกสกับสเปนยังรื้อร่ แต่สุดท้ายก็ยอมล่าถอยไปเมื่อต้องเผชิญกับความกดดันทางเศรษฐกิจและสิทธิในการนับถือศาสนา อีกทั้ง เมื่อเกิดจลาจลในทางตอนใต้ของญี่ปุ่นที่มีผู้นับถือศาสนาคริสต์จำนวนมาก รัฐบาลเอโดะต้องใช้มาตรการปราบปรามอย่างรุนแรงใน ค.ศ. 1637-1638 จึงสามารถขับไล่บาทหลวง พ่อค้าชาวโปรตุเกสและสเปนออกไปได้อย่างเด็ดขาด แม้มีเรือทูตจากโปรตุเกสมาขอเจรจาด้วย แต่ญี่ปุ่นก็จับคนเหล่านั้นสังหารทิ้ง (จอห์น เค. แฟร์แบงค์ และคณะ, 2007: 35-36; Nishihira, 1975: 10-11) การปิดประเทศโดยไม่เปิดรับต่างชาติจึงเป็นผลนับแต่นั้น

ช่วงทศวรรษ 1630 ไม่ใช่ชาวต่างชาติเท่านั้นที่ถูกห้ามเข้าประเทศ โชกุนปฏิเสธความเป็นต่างชาติทุกรูปแบบ และไม่อนุญาตให้ชาวญี่ปุ่นเดินทางไปยังประเทศอื่น

ส่วนชาวญี่ปุ่นที่อยู่นอกประเทศในตอนนั้นซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็ห้ามกลับเข้ามาโดยเด็ดขาด อีกทั้งยังห้ามสร้างเรือขนาดใหญ่ที่ใช้เดินทางข้ามมหาสมุทร เรือที่มีสิทธิเข้ามาค้าขายตามชายฝั่งได้ต้องมีตราจากโชกุนอย่างเป็นทางการ (Henshall, 1999: 56)

กล่าวได้ว่า การแยกตัวโดดเดี่ยวเป็นการป้องกันการแทรกแซงและกลืนกลายจากชาติอื่น โดยมีปัจจัยหลักคือการป้องกันการเผยแพร่วัฒนธรรมคริสต์ ซึ่งนำไปสู่ความแตกแยกทางความคิด ทำให้ความเป็นเอกภาพและความจงรักภักดีที่มีต่อรัฐบาลเอโดะสั่นคลอน รวมถึงการกลืนกลายทางวัฒนธรรมในด้านอื่น ๆ เช่น การแต่งงานของชาวญี่ปุ่นกับชาวโปรตุเกส การที่ชาวโปรตุเกสเข้ามาสัมพันธ์กับญี่ปุ่นนานกว่าชาติอื่นนับตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 จนเกิดรูปแบบการผูกสัมพันธ์ที่เอื้อประโยชน์กันกับพวกโดเมียว (นักรบผู้ครองแคว้น) (Cullen, 2003: 13) รวมทั้งป้องกันผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั่วโลกอย่างการล่าอาณานิคม ฯลฯ นอกจากนี้ การออกนโยบายแยกตัวโดดเดี่ยวยังทำให้รัฐบาลเอโดะควบคุมการค้าได้ง่ายขึ้น เพราะสิทธิการซื้อสินค้าต้องดำเนินการโดยรัฐบาลเท่านั้น การผูกขาดการค้าไม่ให้เกิดการค้าเสรีนี้เป็นการลดอำนาจของโดเมียว โดยเฉพาะโดเมียวเมืองท่าไม่ให้มีอำนาจ (คงศักดิ์สันติพิทยวงษ์, 2528: 21) การผูกสัมพันธ์และเอื้อผลประโยชน์ต่อกันกับโดเมียวเมืองท่าและต่างชาติอาจนำไปสู่การสร้างฐานอำนาจทางเศรษฐกิจ และส่งผลต่อเอกภาพของรัฐบาลต่อไป การออกนโยบายเช่นนี้ เมื่อร่วมกับระบบซังกินโคไต ระบบที่กำหนดให้โดเมียวต้องเดินทางเข้าพบโชกุนและมาพักอยู่ที่เอโดะในระยะเวลาต่างกันไป และระบบตัวประกัน ระบบที่ต้องให้ครอบครัวของโดเมียวมาอยู่ที่เอโดะเสมือนเป็นตัวประกัน ทั้งสองระบบทำให้โดเมียวต้องเสียค่าใช้จ่ายมากในการเดินทางมาเอโดะหรือส่งเสียเงินทองให้ครอบครัวในเอโดะใช้จ่าย ก็เท่ากับเป็นการสกัดกั้นการสร้างอำนาจจากความร่ำรวยหรือความกระฉับกระเฉงของโดเมียวที่อาจเกิดขึ้นได้อีกทางหนึ่ง

ดังนั้น รัฐบาลเอโดะจึงดำเนินนโยบายแยกตัวโดดเดี่ยวใน ค.ศ. 1639 โดยจำกัดขอบเขตเหลือเพียงการติดต่อทางการค้าผ่านรัฐบาลเอโดะเท่านั้น โดยรัฐบาลเอโดะได้กำหนดเมืองท่าเฉพาะทางการค้าไว้ 4 แห่งเท่านั้น คือ 1) มัตสึมาเอะ เมืองท่าในเอโอะซะ จ.ฮอกไกโดในปัจจุบันสำหรับติดต่การค้าขายกับชนเผ่าไอนุ 2) ซัทสึมะ เมืองท่าใน

จ.คาโกะชิมะสำหรับติดต่อค้าขายกับอาณาจักรริวกิว (จ.โอกินาวาในปัจจุบัน) 3) เกาะคีชิมะส่วนหนึ่งของ จ.นางาซากิสำหรับติดต่อค้าขายกับเกาหลี และ 4) เกาะเดจิมะส่วนหนึ่งของ จ.นางาซากิ สำหรับติดต่อค้าขายกับจีนและฮอลันดา (Tanaka, 2015: 56) ซึ่งฮอลันดาเป็นชาติตะวันตกเพียงชาติเดียวที่ญี่ปุ่นติดต่อสัมพันธ์ด้วย

บทบาทของฮอลันดาในช่วงสมัยญี่ปุ่นแยกตัวโดดเดี่ยว

ฮอลันดาหรือเนเธอร์แลนด์ในปัจจุบัน ประกอบด้วยหลายแคว้นหลายเชื้อชาติที่ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนขึ้นปกครองสมัยตั้งแต่ที่ยังไม่รวมแคว้น ปกครองด้วยระบบกษัตริย์ที่มีการแก่งแย่งบัลลังก์กันเรื่อยมา เริ่มต้นด้วยชนชาติบาตเวียนและชนชาติเฟรเซียอันเป็นเผ่าแรกเริ่ม และมีการต่อสู้ระหว่างเผ่าพันธุ์และเชื้อสายอยู่ไม่ขาดในช่วงปลายศตวรรษที่ 16 จนถึงกลางศตวรรษที่ 17 ฮอลันดาทำสงครามกับสเปนที่รู้จักกันในนาม “สงครามแปดสิบปี” จนกระทั่งในช่วงที่เริ่มค้าขายกับญี่ปุ่น อยู่ในช่วงที่ฮอลันดาพักรบจากสงครามภายใน จึงเป็นช่วงที่ฮอลันดาหันมาพัฒนาเศรษฐกิจและเดินเรือค้าขายกับชาติอื่น ๆ

การที่ญี่ปุ่นในช่วงสมัยแยกตัวโดดเดี่ยวยอมติดต่อค้าขายกับฮอลันดาก็เพราะมองว่าตนจะไม่เป็นฝ่ายเสียเปรียบและฮอลันดาเองก็มุ่งเน้นการค้าขายเพียงอย่างเดียวโดยไม่คิดเผยแพร่ศาสนาคริสต์เข้าสู่ญี่ปุ่น บทบาทของฮอลันดาจึงเริ่มจากการเป็นคู่ค้าอันนำมาซึ่งบทบาทอื่น ๆ ตามมา

1. การเป็นคู่ค้า

ฮอลันดา เป็นชาติตะวันตกที่เข้ามาติดต่อสัมพันธ์กับญี่ปุ่นในเวลาไล่เลี่ยกับรัสเซียและอังกฤษ โดยมุ่งเน้นการค้ากับญี่ปุ่นครั้งแรก เมื่อ ค.ศ. 1600 ที่เมืองเบปปุ ในคิวชูทางตอนใต้ของญี่ปุ่น ต่อมาตั้งสถานการค้าขึ้นที่เมืองท่าฮิราโตะใน ค.ศ. 1609 แต่ภายหลังรัฐบาลญี่ปุ่นดำเนินนโยบายแยกตัวโดดเดี่ยว ได้ขอให้ฮอลันดาย้ายไปยังเกาะเดจิมะ จ.นางาซากิเช่นเดียวกับจีนใน ค.ศ. 1641 (Nishihira, 1975: 11) นางาซากิจึงกลายเป็นเมืองท่าสำคัญในการติดต่อค้าขายกับต่างชาติ โดยอนุญาตให้อาศัยและค้าขายอยู่ที่นั่นเท่านั้น สถานการค้าที่ตั้งบนเกาะเดจิมะดำเนินการโดยบริษัทดัตช์อีสต์อินเดีย (Dutch East India Company) หรือภาษาดัตช์คือ “Vereenigde Oost Indische Compagnie” จึงมักใช้ตัวย่อว่า “VOC” (Screech, 1996: 8)

เรือสินค้าของฮอลันดาที่เข้ามายังญี่ปุ่นแตกต่างกันไปตามช่วงเวลาแต่มีแนวโน้มน้อยลงเรื่อยๆ โดย ค.ศ. 1665 เรือตัดซ์เข้ามาปีละ 12 ลำ ค.ศ. 1698 ปีละ 7 ลำ หลังจาก ค.ศ. 1716 ปีละ 2 ลำ และหลังจาก ค.ศ. 1790 จนกระทั่งปิดสถานการค้าใน ค.ศ. 1850 ปีละ 1 ลำ (Nishihira, 1975: 9) แม้การค้ากับญี่ปุ่นจะลดถอยเนื่องจากเป็นช่วงที่ฮอลันดาเกิดสงครามและพ่ายแพ้ต่ออังกฤษและฝรั่งเศส ทางบริษัทดัตช์อีสต์อินเดียจึงมีท่าทีที่จะปิดสถานการค้าในญี่ปุ่น แต่อิทธิพลของฮอลันดาได้แทรกซึมไปในวัฒนธรรมญี่ปุ่นแล้ว (Doolan, 2000: 38) โดยเฉพาะในช่วง ค.ศ. 1716-1745 เกิดการปฏิรูปเดียวฮัตซึน ซึ่งเป็นนโยบายที่รัฐบาลออกมารับมือกับสภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำในช่วงดังกล่าว การปฏิรูปฯ ช่วยชะลอการถอนตัวไปจากเกาะเดจิมะของบริษัทดัตช์อีสต์อินเดียด้วย เนื้อหาการปฏิรูปดังกล่าว นอกจากจัดระบบการค้าขายใหม่แล้ว ยังจัดระบบการเงินให้เป็นระบบเดียว ขึ้นภาษีข้าวแลกกับการลดระยะเวลาที่ใดเมียวต้องเข้ามาพักนักที่เอโดะจากแต่เดิม 1 ปีลดลงเป็น 6 เดือน และยังผ่อนปรนกฎเกณฑ์การนำเข้าสินค้าและขยายขอบเขตชนิดของสินค้าที่นำเข้าด้วย เช่น หนังสือต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาคริสต์ จึงถือเป็นช่วงที่สินค้าจากตะวันตกหลังไหลเข้ามามากขึ้น กอปรกับช่วงเวลาต่อมาในทศวรรษ 1770 ผู้มีอำนาจในรัฐบาลเปิดรับและไม่ต่อต้านการเข้ามาของต่างชาติโดยมีความคิดที่จะเปิดประเทศเพื่อความเจริญก้าวหน้าจากค้าขายด้วย

สินค้าที่ญี่ปุ่นและฮอลันดาแลกเปลี่ยนซื้อขายจะเปลี่ยนไปตามช่วงเวลา แต่สินค้าส่งออกหลักของญี่ปุ่นคือ ทองแดงและเงิน ภายหลังมีผลผลิตทางทะเล การบูรเซรามิกเนื้อขาว สินค้าเคลือบเงา เป็นต้น ส่วนสินค้านำเข้าจากฮอลันดานั้น นอกจากน้ำตาลแล้ว ยังมีหนังสัตว์ ผ้าขนสัตว์ ผ้ากำมะหยี่ ผ้าฝ้ายที่มีลวดลาย ผ้าลายทาง กระดองเต่าสำหรับทำเครื่องประดับ แผ่นหนังฉลุลาย ภาพสีน้ำมัน ภาพพิมพ์ เมดัลลีฟ้า ไม้หอม เชิงเทียน กรรไกร นาฬิกา แว่นตา เครื่องแก้ว ผลิตภัณฑ์จากกระจก หนังสือต่าง ๆ และขนมหวาน รวมไปถึงกิจกรรมด้านสันตนาการ เช่น การเล่นฟองสบู่ การจัดแสดงสัตว์ที่นำเข้า เช่น นกยูง อูฐ เป็นต้น (National Diet Library, 2009) เมื่อพิจารณาแล้ว จะพบว่าเป็นสินค้าประเภทฟุ่มเฟือย แต่เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตหรือขนบบางอย่างของชาวญี่ปุ่น เช่น การนำเข้าผ้ากำมะหยี่ทำให้เริ่มใช้กันทั่วไปในหมู่ชาวบ้าน

ไม่ใช่ของสำหรับชนชั้นสูงเท่านั้น การสวมใส่ชุดจากผ้าฝ้ายที่มีลวดลายของชาวบ้าน การประดับผมด้วยเครื่องประดับที่ทำจากกระดองเต่า การใช้กระจกหรือแว่นตา การใช้เมล็ดสีฟ้าในงานจิตรกรรมนำมาซึ่งการนิยมใช้สีน้ำเงินจากฮอลันดาที่เรียกกันว่า Prussian Blue

สินค้าส่วนหนึ่งที่น่าเข้าจากฮอลันดา ชาวญี่ปุ่นจะเรียกกันโดยทั่วไปว่า “ของแปลก” (Screech, 1996: 8) โดยเฉพาะเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์หรือสิ่งที่มีกระจกเป็นส่วนประกอบ เช่น กล้องโทรทรรศน์ กล้องจุลทรรศน์ กล้องสลับลาย เครื่องกำเนิดไฟฟ้าสถิต เครื่องฉายภาพ บารอมิเตอร์ เทอร์โมมิเตอร์ ปริซึม เป็นต้น ซึ่งเมื่อนำเข้ามาแล้ว ผู้เป็นเจ้าของจะนำมาตั้งโชว์ไว้ การเข้ามาของสินค้าที่เรียกว่า “ของแปลก” เหล่านี้ บางครั้งจึงเป็นเสมือนของเล่นหรือสิ่งสร้างความบันเทิงสรวลเสริมจินตนาการมากกว่าที่จะนำมาใช้ให้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่แท้จริง

ไคเมียวบางคนจะตั้งโชว์สินค้าแปลก ๆ ที่จัดหามาได้ไว้ภายในพื้นที่รับแขกของตน การเข้าถึงสินค้าและได้มาจึงย่อมหมายถึงการมีอภิสิทธิ์บางอย่าง เช่น อำนาจเงิน เส้นสายที่ต้องรู้จักพ่อค้าผู้รับซื้อสินค้ามาขายในเมืองซึ่งมักมีราคาค่อนข้างแพง ส่วนชาวบ้านก็ได้เห็นสินค้าที่เป็นเสมือนเครื่องมือถ่ายทอดความแตกต่างทางวัฒนธรรมเหล่านั้นผ่านร้านค้าในเมือง ในขณะที่นักปราชญ์อาจได้รับการอุปถัมภ์จากไคเมียวให้มาแปลเอกสารการใช้งานสินค้าเหล่านั้น การรู้จักหรือได้เรียนรู้วิธีใช้ของแปลก ๆ จากฮอลันดา จึงเป็นเสมือนตัวชี้วัดระดับความเป็นผู้เชี่ยวชาญในวิทยาการตะวันตกได้อีกทางหนึ่ง ทั้งยังช่วยประกอบสร้างตัวตนและอำนาจของบุคคลนั้น ๆ ในกลุ่มของตนด้วย (Terrence, 2007: 68)

ฮอลันดาที่มีบทบาทเป็นคู่ค้าผู้นำสินค้าอันเป็นสิ่งแปลกใหม่เข้ามานั้น จึงมีบทบาทของการนำวัฒนธรรมเชิงวัตถุมาแพร่กระจายในญี่ปุ่น ทำให้เกิดการเรียนรู้วิทยาการผ่านสินค้าเหล่านั้นในกลุ่มนักปราชญ์ เกิดการแสดงตัวตนทางอำนาจโดยใช้สินค้าประหลาดเหล่านั้นเป็นเครื่องมือแสดงฐานะทางเศรษฐกิจและเส้นสายในชนชั้นนักรบอย่างไคเมียว เกิดการเปลี่ยนโลกทัศน์ของชาวบ้านที่ได้เห็น “ของแปลก” รวมถึงเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีในชีวิตประจำวันด้วยเช่นกัน เช่น เครื่องแต่งกาย การละเล่นต่าง ๆ

2. การเป็นประตูสู่โลกกว้าง

2.1 ดัตช์ศึกษา วิทยาการตะวันตกในญี่ปุ่น

เมื่อพูดถึงฮอลันดาในสมัยเอโดะ เอกสารและตำราส่วนใหญ่ในประเทศไทยมักกล่าวถึง การเป็นผู้นำวิทยาการตะวันตกเข้ามาซึ่งทำให้เกิด “ดัตช์ศึกษา” กล่าวคือ การศึกษาวิทยาการตะวันตกทั้งหลายในญี่ปุ่นจะใช้ภาษาดัตช์เป็นสื่อกลาง (Tooyama, 2011: 119) ดัตช์ศึกษาจึงเป็นคำทั่วไปที่ใช้เรียกการเรียนรู้วิทยาการตะวันตก เพราะชาวญี่ปุ่นศึกษาเรื่องราวภายนอกนั้นผ่านภาษาดัตช์ทั้งหมด (Goodman, 2013A: 6)

Goodman (2013A: 6) มองว่า ดัตช์ศึกษาแบ่งเป็น 2 กระแสใหญ่ ๆ ได้แก่ 1) วิทยาการทางการแพทย์ ซึ่งรวมถึงพฤกษศาสตร์ เกษตรศาสตร์ การศึกษาแร่ธาตุ เคมี ฟิสิกส์ สัตววิทยา ฯลฯ และ 2) ดาราศาสตร์ ซึ่งรวมถึงศาสตร์การปฏิบัติ การสำรวจ การทำแผนที่ ภูมิศาสตร์ ฯลฯ เนื่องจากญี่ปุ่นในช่วงสมัยนั้นสนใจเกี่ยวกับความต้องการต่อชีวิตที่ยืนยาว รวมถึงการจัดการปฏิทินเพื่อพัฒนางจรทาง การเกษตรอันเป็นปัจจัยหนึ่งในการพึ่งพาตนเองของญี่ปุ่น

แพทย์จากฮอลันดาที่มาประจำที่สถานการค้าบนเกาะเดจิมะมีบทบาทในการถ่ายทอดศาสตร์ด้านเทคนิคการแพทย์ เช่น การผ่าตัด ซึ่งชาวเอเชียตะวันออกมองว่าเป็นการทำลายร่างกายที่ส่งต่อมาจากบรรพบุรุษ (Tantri, 2016: 147) ในช่วงทศวรรษ 1680 กลุ่มชาวญี่ปุ่นที่ทำงานให้ฮอลันดาที่มีความสนใจใฝ่รู้มากพอได้เรียนรู้จากแพทย์เหล่านั้นและแปลหนังสือเกี่ยวกับกายวิภาคออกมาหลายเล่ม เช่น *Treatise on the Internal (Organs)*, *Dutch Illustrations of the Meridians, Muscles, Artery and Viscera* ซึ่งถือเป็นหนังสือแปลทางการแพทย์เล่มแรก ๆ (Yamashita, 2015: 65)

อันที่จริงแล้ว ผู้ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับวิทยาการตะวันตกอย่างจริงจังคือ โทะกุงะวะ โยะชิมูเนะ โชกุนลำดับที่ 8 (ปกครอง ค.ศ. 1716-1745) เขาได้เห็นภาพข้างในหนังสือแปลภาษาดัตช์ชื่อว่า “*Natural History of Quadrupeds*” ที่เขียนโดยชาวสกอตแลนด์ (Screech, 1996: 10) เขาเห็นว่าควรมิคนเรียนรู้ภาษาดัตช์เพื่อเผยแพร่ความรู้เหล่านั้น ซึ่งบุคคลดังกล่าวคือซุงิเตะ เก็มปะกุ (1733-1817) ผู้ได้ชื่อว่า เป็นนักปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญดัตช์ศึกษาในเวลาต่อมา ซุงิเตะสนใจวิชาแพทย์แบบ

ตะวันตก เพราะพบว่าข้อมูลในหนังสือจากประเทศตะวันตกที่ฮอลันดานำเข้ามานั้นตรงกับความจริงและเหนือกว่าวิทยาการจีนที่เคยเรียนรู้มา นอกจากนี้โชกุนแล้ว นับตั้งแต่ช่วง 1780 เจ้านักรบระดับสูงในรัฐบาลก็เปิดรับและศึกษาวิทยาการตะวันตกอย่างจริงจังมากขึ้น เพื่อศึกษาให้รู้เท่าทันชาติตะวันตกและนำมาปรับใช้ในการบริหาร เช่น วางนโยบายการรับมือกับต่างชาติ (Cullen, 2003: 4)

นอกจากการแพทย์และการบริหารแล้ว การทหารก็ยังเป็นเรื่องที่รัฐบาลเอโดะให้ความสนใจมาตลอดตั้งแต่แรก อาจเพราะหวาดระแวงกับการเข้ามาแทรกแซงของชาติตะวันตกอย่างสเปนและโปรตุเกส รัฐบาลเอโดะยังคงสนใจเกี่ยวกับอาวุธปืนฮอลันดาจึงได้นำปืนครกและอาวุธสงครามอื่น ๆ เช่น ระเบิดแบบต่าง ๆ รวมทั้งช่างทำปืนเข้ามาเพื่อสอนเกี่ยวกับอาวุธของชาวตะวันตกตั้งแต่ทศวรรษที่ 1630 คนจากฮอลันดาจึงมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดวิทยาการเหล่านี้ เช่น ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 เองเกลเบิร์ต แกมเฟอร์ (Engelbert Kaempfer) แพทย์ชาวเยอรมันที่ฮอลันดาส่งมาประจำการที่สถานการค้าของบริษัทดัตช์อีสต์อินเดียบนเกาะเดจิมะ สอนล่ำมชาวญี่ปุ่นเกี่ยวกับอาวุธปืนดัตช์ เพื่อแลกเปลี่ยนกับการช่วยทำวิจัย ซึ่งต่อมาล่ำมคนดังกล่าวเขียนหนังสือออกมา 2 เรื่องคือ “The Secret of Dutch Gunnery” และ “The Secret of Poisonous Drugs for Gunnery” หัวหน้าสถานการค้าจากฮอลันดาในช่วงทศวรรษ 1820 ยังได้สอนข้าราชการในนางาซากิเกี่ยวกับวิทยาการทหารของยุโรป มีการนำเข้าอาวุธและหนังสือเกี่ยวกับการยิงปืนและยุทธศาสตร์การรบ อันนำไปสู่การเปิดโรงเรียนเพื่อสอนความรู้ดังกล่าว รวมถึงเปิดโรงเรียนสอนภาษาดัตช์เพื่อนำไปใช้ศึกษาวิทยาการตะวันตกผ่านตำราภาษาดัตช์ และมีการแปลหนังสือภาษาดัตช์ออกมามากมาย อีกทั้ง โชกุนยังให้มีการฝึกหัดการทหารแบบสมัยใหม่และฝึกหัดการยิงปืนให้แก่เจ้านักรบของรัฐบาลอีกด้วย นอกจากนี้ ยังมีชาวญี่ปุ่นที่ได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับภูมิศาสตร์และธรรมเนียมปฏิบัติของประเทศตะวันตกและเหรียญยุโรปหลังจากได้เรียนรู้เกี่ยวกับวิทยาการตะวันตกจากไอแซค ทิตซิงห์ (Isaac Titsingh) หัวหน้าสถานการค้าที่มาประจำการในช่วง ค.ศ. 1781-1784 (Nishihira, 1975: 15-16, 18)

คนจากฮอลันดาที่มาประจำการภายใต้ชื่อของบริษัทดัตช์อีสต์อินเดียที่เกาะเดจิมะจึงมีบทบาทในการเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ของอีกซีกโลกหนึ่ง การนำวัฒนธรรมเชิงรูปธรรมอย่างหนังสือต่าง ๆ เข้ามาในญี่ปุ่นล้วนกระตุ้นให้เกิดความสนใจและเกิดกระแสการศึกษาวิทยาการตะวันตกผ่านภาษาดัตช์ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาด้วยตนเอง ศึกษาตามคำสั่งรัฐบาล ศึกษาผ่านการทำงานกับชาวดัตช์ ไปจนถึงศึกษาผ่านโรงเรียนที่ชาวดัตช์หรือนักปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญด้านดัตช์ศึกษาเปิดสอนซึ่งทำให้ญี่ปุ่นได้เรียนรู้วิทยาการตะวันตกโดยมีฮอลันดาเป็นสื่อกลางแม้ญี่ปุ่นจะแยกตัวโดดเดี่ยวอยู่ก็ตาม

นอกจากดัตช์ศึกษาจะทำให้ญี่ปุ่นได้เรียนรู้โลกภายนอกแล้ว เกาะเดจิมะพื้นที่อยู่อาศัยของฮอลันดาเพียงแห่งเดียวในญี่ปุ่นยังเป็นเสมือนพื้นที่พิเศษที่ชาวญี่ปุ่นจำนวนหนึ่งได้สัมผัสโดยตรงกับความต่างทางวัฒนธรรม

2.2 เดจิมะ พื้นที่พิเศษทางวัฒนธรรม

พื้นที่อยู่อาศัยสำหรับชาวต่างชาติจากบริษัทดัตช์อีสต์อินเดียของฮอลันดาที่รัฐบาลเอโดะกำหนดไว้นั้นคือเกาะเล็ก ๆ ที่เกิดขึ้นจากการถมทะเลใน จ.นางาซากิทางตอนใต้ของญี่ปุ่น เกาะเดจิมะเป็นเกาะรูปพัดคลื่นยื่นออกไปในทะเลและติดกับแผ่นดินใหญ่ ล้อมรอบด้วยรั้วกำแพงหินสูงสองชั้นราวกับต้องการจงจำและป้องกันกรหลบหนี ขนาดโดยรวมทั้งเกาะมีพื้นที่แค่เพียงพอต่อการตั้งบ้านเรือนของชาวดัตช์ 20 หลังคาเรือน ที่พักของเจ้าหน้าที่ฝ่ายญี่ปุ่น เช่น ล่าม ทหาร รวมทั้งสวนผักและคลังสินค้า ทางตะวันตกของเกาะเป็นท่าเรือทางใต้คือส่วนที่ติดกับแผ่นดินใหญ่โดยเชื่อมด้วยสะพานหินที่มีทหารเฝ้าและมีป้ายระบุชัดเจนว่า “ห้ามเข้าหากไม่ได้รับอนุญาต” ชาวดัตช์ต้องตกแต่งบ้านเรือนด้วยเงินของตนเอง ต้องจ่ายค่าเช่าพื้นที่บนเกาะเดจิมะเป็นรายปี มีการเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว แกะ หมู ไก่ ฯลฯ เพื่อนำมาเป็นอาหาร ส่วนน้ำจะได้จากท่อไม้ไผ่ที่ต่อมาจากแผ่นดินใหญ่ซึ่งค่าน้ำนี้ไม่รวมกับค่าเช่าพื้นที่ (Jansen, 2002: 80; Goodman, 2013B: 19)

ชีวิตบนเกาะแห่งนี้ไม่ได้เป็นอิสระนักโดยเฉพาะในระยะแรก คนจากฮอลันดาจะไม่สามารถได้รับอนุญาตให้ออกจากเกาะและมีชีวิตความเป็นอยู่ภายใต้การถูกจับตามองโดยคนของรัฐบาลเอโดะตลอดเวลา กลุ่มคนที่อาศัยอยู่บนเกาะเดจิมะ

ได้แก่ หัวหน้าสถานีการค้าหรือที่ชาวญี่ปุ่นเรียกว่า “กะปิตัน” ที่มีระยะเวลาประจำการแค่ 1 ปีซึ่งไม่นานจนเกินไปที่จะทำให้เกิดความสนิทสนมกับชาวญี่ปุ่นในท้องถิ่น รองหัวหน้า ผู้ดูแลคลังสินค้า หมอ ผู้ช่วยหมอ ช่างต่อเรือ ช่างไม้ ทาสผิวดำ (Negro Slave) เป็นต้น (Goodman, 2013B: 20) โดยเฉลี่ย มีคนของฮอลันดาอาศัยอยู่บนเกาะประมาณ 20 คน อาจมีมากกว่านั้นถึง 40 คนในช่วงเรือจากฮอลันดามาเทียบท่าในทางตรงกันข้าม จำนวนชาวญี่ปุ่นที่เกี่ยวข้องกับฮอลันดาบนเกาะมีมากกว่า เช่น ค.ศ. 1708 มีถึง 224 คน (Wahid, 2016: 9) เช่น ล่าม คนลาดตระเวนในเวลากลางคืน

การใช้ชีวิตในแต่ละปีบนเกาะเดจิมะมีรูปแบบค่อนข้างจำเจเป็นวงจรตามการมาของเรือสินค้า เรือสินค้ามาถึงในช่วงเดือนกรกฎาคมของทุกปี เมื่อนำสินค้าลงมาจากเรือ จะมีพ่อค้าที่ได้รับอนุญาตจากรัฐบาลมาตรวจสินค้าเหล่านั้น โดยรัฐบาลเอโดะมีสิทธิที่จะเลือกก่อนและเก็บวัตถุดิบหรือสินค้าเกี่ยวกับสงครามไว้ (Jansen, 2002: 81) จากนั้นเรือจะกลับไปในเดือนกันยายนหรือตุลาคมพร้อมสินค้าส่งออกเต็มลำ หลังจากเรือดัตช์กลับไปแล้ว จะเข้าสู่ช่วงการเตรียมเดินทางไปพบโชกุนที่เอโดะ ซึ่งกินระยะเวลารวม 3-4 เดือนจึงเดินทางกลับมายังเกาะเดจิมะในช่วงกลางปี จากนั้นเป็นช่วงที่ชาวดัตช์ต้องต้อนรับแขกที่มาเยี่ยมชมเกาะเดจิมะ เช่น เจ้าหน้าที่รัฐบาล

เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลหรือนักปราชญ์ที่สนใจเกี่ยวกับดัตช์ศึกษาจะเดินทางมายังเกาะเดจิมะและได้สัมผัสกับขนบธรรมเนียมของชาติตะวันตกโดยตรง ชาวดัตช์จะพาชมสถานที่ต่าง ๆ บนเกาะหรือแม้กระทั่งเล่นบิลเลียดให้ชม การเข้าชมคลังสินค้าและบ้านพักของหัวหน้าสถานีการค้าที่มีรูปแบบการตกแต่ง เฟอร์นิเจอร์ ข้าวของเครื่องใช้โดยเฉพาะการใช้กระบอก ได้เปิดโลกทัศน์ให้แก่ชาวญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ งานปีใหม่ที่ชาวดัตช์จัดขึ้นบนเกาะเดจิมะนั้น จะเชิญคนของรัฐบาลจากฝั่งนางาซากิมาร่วม มีการเตรียมของขวัญไว้ให้ รวมถึงมีการนั่งร่วมโต๊ะอาหารแบบตะวันตก Hesselink (2000: 113) ถ่ายทอดพรรณนาไว้ว่า วัฒนธรรมเชิงวัตถุต่าง ๆ ของชาวตะวันตก เช่น ผ้าคลุมโต๊ะ แก้ว ส้อม มีด ช้อน จาน ภาชนะแก้ว ภาชนะเครื่องปั้นสำหรับเข้าเตาอบ ฯลฯ รวมถึงอาหารและขนมหวานต่าง ๆ เช่น พาย แพนเค้ก น่าจะดึงดูดความสนใจของแขกที่มาร่วมงานเลี้ยงปีใหม่ในแบบฉบับของฮอลันดาได้เป็นอย่างมาก กล่าวได้ว่าเป็นการเปิดโลกทัศน์และเรียนรู้วัฒนธรรมจากอีกซีกโลก

อย่างไรก็ตาม แม้รัฐบาลเอโดะจะมีข้อห้ามไม่ให้ชาวญี่ปุ่นเข้าไปในเกาะเดจิมะหากไม่ได้รับอนุญาต แต่ก็มีข้อยกเว้นสำหรับหญิงคนिकाที่สังกัดสำนักนางโลมบนฝั่งนางซาคิ สำนักนางโลมที่ให้บริการแก่ชาวต่างชาติคือสำนักมะรุยะมะและสำนักโยะระอิ (Wadid, 2016: 11) ชาวต่างชาติสามารถขอให้หญิงคนिकाเหล่านี้มาค้างคืนที่บ้านพักของตนบนเกาะได้ ตั้งแต่หนึ่งคืนไปจนถึง 3-5 วัน และอาจนานกว่านั้นในช่วงฤดูหนาว เนื่องจากทุกครั้งที่หญิงคนिकाเหล่านี้เดินทางไปพักที่บ้านของชาวต่างชาติ จะมีคนจากสำนักนางโลมคอยติดตามเพื่ออำนวยความสะดวกแก่พวกเธอด้วย เช่น การจัดหาข้าวคูน การมีหญิงคนिकाอยู่บริการเท่ากับว่าชาวต่างชาติเองจะมีคนคอยดูแลและยอมได้รับความสะดวกสบายไปด้วย หากกรณีที่มีลูกด้วยกัน ลูกจะได้รับอนุญาตให้อยู่บนเกาะกับผู้เป็นพ่อจนถึงอายุเจ็ดปีเท่านั้น แต่ผู้เป็นพ่อสามารถจ่ายค่าเลี้ยงดูได้ และลูกก็ยังสามารถเดินทางไปเยี่ยมผู้เป็นพ่อได้เป็นครั้งคราวเพื่อเปิดโอกาสให้ได้รับการอบรมสั่งสอนจากพ่อชาวตะวันตก ความสัมพันธ์ระหว่างชาวต่างชาติกับหญิงคนिकाเหล่านี้จึงมองได้ว่าเป็นเสมือนผู้อุปถัมภ์ทางการเงินไปจนถึงการเป็นผู้ปลูกฝังวัฒนธรรมตะวันตกให้แก่ลูก

แม้ความเป็นอยู่ของฮอลันดาบนเกาะจะถูกบีบบังคับ ถูกสอดส่องดูแล และค่อนข้างจำกัด โดยเฉพาะในช่วงแรก ๆ ตามที่ Jansen (2002: 85) อ้างถึงเองเกลเบิร์ตแกมเฟอร์ แพทย์ประจำสถานการค้าที่ได้กล่าวไว้ในบันทึกว่า ความเป็นอยู่ของฮอลันดาในนางซาคิโดยเฉพาะในระยะแรก ๆ ที่ยังไม่มีการณ์ผ่อนปรนใด ๆ นั้น มีสภาพดีกว่าคุกเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แม้กระนั้น เกาะเดจิมะก็มีความเป็นเมืองนานาชาติ และเป็นเสมือนพื้นที่พิเศษในด้านศาสนา วิทยาการ และวัฒนธรรม (Koshita, 2017: 58) บทบาทของฮอลันดาในเกาะเดจิมะจึงเป็นเสมือนแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมและเปิดโลกทัศน์ให้แก่ชาวญี่ปุ่นโดยตรง

3. การเป็นผู้บันทึกประวัติศาสตร์โลก

นอกจากการเป็นผู้แพร่กระจายวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น สินค้าต่าง ๆ การถ่ายทอดความรู้วิทยาการตะวันตก และการเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เกาะเดจิมะโดยตรงแล้ว อีกบทบาทหนึ่งของฮอลันดาคือการเป็นผู้ให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในนานาประเทศโดยการบันทึกเป็นรายงาน

รัฐบาลเอโดะขอให้หัวหน้าสถานีการค้าส่ง “รายงานข่าวสารดัตช์” (Dutch Report News; Oranda fusetsugaki) มาพร้อมกับรายการสินค้าและใบแจ้งราคาสินค้า ทุกครั้งที่เรือดัตช์เข้ามาถึงนางาซากิ เพื่อให้รัฐบาลเอโดะได้ทราบข่าวสารการเคลื่อนไหวของนานาประเทศตั้งแต่ช่วง ค.ศ. 1650 (Nishihira, 1975: 11) เนื้อหาของรายงานฯ ในช่วงแรกจะเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของโปรตุเกสและสเปนที่มีต่อประเทศอื่นๆ ในยุโรปเป็นหลัก ต่อมา มีการขยายขอบเขตเนื้อหาออกไปโดยมีข่าวสารเกี่ยวกับอินเดียและจีนด้วย ทางฮอลันดาหรือหัวหน้าสถานีการค้าจะเป็นผู้เขียนรายงานสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในโลกตั้งแต่เรือสินค้าดัตช์กลับออกไปจนกระทั่งถึงวันที่มายังนางาซากิอีกครั้ง จากนั้นจะมีล่ามชาวญี่ปุ่นทำหน้าที่แปลเป็นฉบับภาษาญี่ปุ่นและนำส่งไปยังรัฐบาลเอโดะ (Tanaka, 2015: 59) แม้รายงานฯ นี้จะถูกเวียนส่งในวงจำกัด แต่ก็ทำให้โชกุน เจ้าหน้าที่ขึ้นสูงในรัฐบาล และได้เมื่อยางแว่นได้ทราบสถานการณ์โลกอยู่ตลอดเวลา

การมีอยู่ของรายงานฯ นี้แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลเอโดะมิได้เพิกเฉยต่อสถานการณ์ภายนอกแม้แยกตัวโดดเดี่ยว โดยเฉพาะเมื่อชาติตะวันตกรุกรานประเทศใกล้เคียงอย่างจีน ใน ค.ศ. 1839-1842 สงครามระหว่างอังกฤษและจีนครั้งนี้เรียกกันว่า สงครามฝิ่น ความขัดแย้งเริ่มจากอังกฤษขาดดุลการค้าจำนวนมาก เพราะนำเข้าใบชาจากจีน แต่กลับไม่สามารถขายสินค้าให้จีนได้อย่างเสรีเนื่องจากจีนใช้ระบบผูกขาดทางการค้า ต่อมา อังกฤษเริ่มขายฝิ่นที่ปลูกในอินเดียซึ่งเป็นอาณานิคมของตนให้จีน ทำให้จีนเสียเปรียบทางการค้า คนจีนติดฝิ่นเป็นจำนวนมากและพิษภัยจากการติดฝิ่นทำให้จีนประกาศห้ามนำเข้าฝิ่น แต่พ่อค้าชาวอังกฤษยังคงนำเข้ามาจีนจึงยึดฝิ่นไว้เป็นจำนวนมาก เมื่ออังกฤษขอฝิ่นคืน จีนปฏิเสธและได้ตอบด้วยการทิ้งฝิ่นทั้งหมดลงทะเลอันกลายเป็นข้ออ้างให้อังกฤษบุกเข้าปิดล้อมจีนและมีชัยเหนือจีนในที่สุด อังกฤษบังคับให้จีนเปิดเมืองท่าชายทะเลทั้ง 5 แห่ง และต้องชดใช้ค่าปฏิกรรมสงครามด้วย

เมื่อญี่ปุ่นได้ทราบเหตุการณ์นี้ผ่านฮอลันดา จึงให้ฮอลันดาจัดทำรายงานข่าวชาวดัตช์ฉบับพิเศษ (Betsudan Fusetsugaki) ขึ้นมาอีกหนึ่งฉบับ โดยเริ่มตั้งแต่ ค.ศ. 1840 (National Diet Library, 2009) ซึ่งรายงานฯ ฉบับพิเศษนี้สิ้นสุดใน ค.ศ. 1859 เนื้อหาในช่วง ค.ศ. 1840-1845 จะเน้นไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและอังกฤษ

หลังจากนั้นเนื้อหาจะเกี่ยวกับสถานการณ์โลกทั่วไป (Matsukata, 2008: 1) อย่างไรก็ตามข้อมูลที่ขอล้างในรายงานฯ เหล่านี้ย่อมคลาดเคลื่อนอยู่บ้าง เนื่องจากฮอลันดาจะบันทึกในสิ่งที่ตนเห็นว่าไม่ก่อให้เกิดการเสียผลประโยชน์ ข้อมูลในรายงานฯ จึงมีส่วนที่ไม่ตรงตามความจริง อีกทั้ง ล่ามชาวญี่ปุ่นเองก็ถ่ายทอดออกมาได้ไม่ถูกต้องนักเนื่องด้วยอุปสรรคทางภาษา

การได้รับรู้ข่าวสารจากรายงานฯ เหล่านี้ ทำให้ญี่ปุ่นคาดเดาการมาถึงของกองเรือชาติตะวันตกที่ใหญ่ขึ้น รวมถึงคาดเดาได้ว่าเรือจากตะวันตกที่เข้ามาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 มีจุดประสงค์ใด (Koshita, 2017: 15) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ญี่ปุ่นเร่งพัฒนาอุตสาหกรรม เรียนรู้การทหาร และต้นตอที่จะทำประเทศให้เท่าทันไม่ด้อยกว่าตะวันตก นอกจากนี้ Takano (2010: 87) แสดงทรรศนะว่า การรับรู้เกี่ยวกับสงครามฝิ่นจากรายงานฯ ฉบับพิเศษ ส่งผลให้ญี่ปุ่นตระหนักถึงความจริง 3 ประการคือ 1) ความก้าวหน้าและความเหนือกว่าของชาติตะวันตกที่สามารถเอาชนะจีนที่ยิ่งใหญ่และเป็นต้นแบบหลายอย่างในสายตาญี่ปุ่น 2) ความสำคัญของความเป็นเอกภาพในประเทศ ซึ่งนำไปสู่ความเป็นชาตินิยม และ 3) การทบทวนถึงการดำเนินนโยบายแยกตัวโดดเดี่ยวของตนว่า ในสถานการณ์ที่โลกเปลี่ยนแปลงและชาติตะวันตกรุกหน้า ญี่ปุ่นไม่มีทางพัฒนาต่อไปได้หากยังคงปิดประเทศอยู่เช่นนี้

การมีอยู่ของรายงานฯ นี้เน้นย้ำว่าฮอลันดากลายเป็นช่องทางเดียวที่จะส่งมอบข่าวสารความเป็นไปของซีกโลกตะวันตกและนานาชาติให้ญี่ปุ่นได้ การเป็นผู้บันทึกประวัติศาสตร์เหล่านี้้นอาจเป็นเหตุผลสำคัญที่รัฐบาลเอโดะยังคงรักษาความสัมพันธ์กับฮอลันดาไว้โดยจำกัดอิสระและควบคุมให้อยู่ในสายตา ญี่ปุ่นมองว่าเป็นการไม่ฉลาดที่จะปล่อยฮอลันดาไป แต่ก็อันตรายเกินไปที่จะยอมเปิดรับอย่างเต็มที่ (Jansen, 2002: 85)

อย่างไรก็ตาม ชาวต่างชาติมิได้คอยส่งมอบข่าวสารจากบนเกาะเดจิมะเท่านั้น การเดินทางไปยังเอโดะหรือโตเกียวในปัจจุบันเพื่อเข้าพบโชกุนแห่งรัฐบาลเอโดะก็เป็นการให้ข้อมูลข่าวสารและนำมาซึ่งอีกบทบาทหนึ่ง

4. การเป็นเสมือนทูต

รัฐบาลเอโดะกำหนดให้หัวหน้าสถานการค้าจากฮอลันดาเดินทางเข้าไปรายงานตัวยังเอโดะเมืองหลวงเป็นระยะ ตั้งแต่ ค.ศ. 1633 กำหนดให้เดินทางไปปีละ 1 ครั้ง 2 ปีต่อครั้งตั้งแต่ ค.ศ. 1764 และ 4 ปีต่อครั้งในช่วง ค.ศ. 1790-1850 (Jansen, 2002: 82) คณะเดินทางประกอบด้วยหัวหน้าสถานการค้า แพทย์ ล่ามชาวญี่ปุ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ฯลฯ ซึ่งชาวต่างชาติต้องเป็นฝ่ายออกค่าใช้จ่ายเองทั้งหมด อีกทั้งการเดินทางและความเป็นอยู่เป็นไปในลักษณะถูกควบคุมดูแลอย่างเข้มงวดและไม่เป็นอิสระ แม้กระนั้นก็นับเป็นช่วงเวลาเดียวที่ชาวต่างชาติจะได้ชมเมืองและเปลี่ยนบรรยากาศ (Fris, 2014: 133) แม้จะอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของเจ้าหน้าที่อย่างเคร่งครัด เช่น การได้แวะชมวัดหรือโรงละครในเกียวโตก่อนเดินทางกลับ (Titsingh, 2006: 9)

การเดินทางใช้เวลาไปกลับรวม 90-142 วัน โดยเดินเท้าและเรือเล็กจากเกาะเดจิมะไปยังชิโมโนะเซกิ จากนั้นไปถึงโอซาก้าด้วยเรือใหญ่และเกี้ยว และโดยสารเรือไปยังเกียวโต สุดท้ายจึงใช้เส้นทางสายโทโคโดมุ่งสู่เอโดะ (Watanabe, 2017: 3; Titsingh, 2006: 9) เมื่อไปถึงเอโดะแล้ว จะพำนักอยู่ประมาณ 2-3 สัปดาห์ในบริเวณใกล้ปราสาทของโชกุนที่ทางรัฐบาลจัดไว้ให้เรียกว่า “นางาซากิยะ” นางาซากิยะนี้เองกลายเป็นพื้นที่สังสรรค์ทางวัฒนธรรม เช่น นักปราชญ์ที่ต้องการเสวนาเกี่ยวกับวิทยาการตะวันตกและได้รับอนุญาตจะเดินทางมาเข้าพบอย่างไม่ขาดสาย แม้แต่ชาวบ้านเอง ก็จะมามุงดูราวกับคณะเดินทางจากฮอลันดาเป็นของแปลก (Terrence, 2007: 67) ชาวต่างชาติกลายเป็นจุดสนใจระหว่างการเดินทางและมักถูกขอเรื่องให้นำข้าวของเครื่องใช้ เช่น หมวก ดาบ นาฬิกา ฯลฯ ออกมาให้ดู (Nishihira, 1975: 16)

การเข้าพบโชกุนใน ค.ศ. 1691 และ ค.ศ. 1692 ของคณะเดินทางที่มีเอเกลเบิร์ต แกมเฟอร์ แพทย์ชาวเยอรมันสังกัดบริษัทดัตช์อีสต์อินเดียใน ก็นระยะเวลา 4 ชั่วโมงครึ่งซึ่งสิ่งที่เอเกลเบิร์ตบันทึกไว้ทำให้ทราบว่า โชกุนมองชาวตะวันตกเป็นสิ่งที่น่าสนใจ (Jansen, 2002: 83-84) โดยโชกุนสั่งให้เขาทำหลายสิ่งหลายอย่าง ตั้งแต่ให้ตอบคำถามทั่วไป เช่น ชื่อ อายุ ครอบครัว ให้พูดคุยเรื่องต่าง ๆ เช่น ขนบธรรมเนียมหรือข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ในฮอลันดา ให้อธิบายแผนที่โลก ให้หว่าเราะให้ลูกขี้เียน ให้ถอดเสื้อคลุม ให้เดินเข้าไปใกล้ ไปจนถึงให้เต้นรำและร้องเพลงให้ฟัง

(Goodman, 2013A: 29; Titsingh, 2006: 16) แม้ชาวดัตช์จะถูกบังคับให้ทำสิ่งต่าง ๆ จนดูน่าอึดอัดใจ แต่ของขวัญที่โชกุนมอบให้เป็นการตอบแทนกลับมานั้นมีจำนวนมาก และมีค่าขึ้นทุกครั้งที่เข้าพบ หลังจากเข้าพบโชกุนแล้ว ภายในคำวันนั้นจะมีงานเลี้ยงต้อนรับซึ่งขนาดงานค่อนข้างใหญ่หากเทียบกับการที่ฮอลันดาเป็นแค่กลุ่มพ่อค้าธรรมดา มิใช่ทูตอย่างเป็นทางการ อีกทั้ง จำนวนคนในขบวนที่ร่วมเดินทางเข้าสู่ปราสาทโชกุน ในบางปีมีมากถึง 250 คนซึ่งขบวนใหญ่เช่นนี้มีเกียรติเทียบเท่าใดเมียวที่มีอำนาจ (Goodman, 2013A: 29-30)

หัวหน้าสถานีการค้าหรือตัวแทนจากฮอลันดาเข้าพบโชกุนในแต่ละครั้ง นอกจากการแจ้งข่าวสารเกี่ยวกับโลกภายนอกแล้ว การยอมรับคำถามหรือทำทุกอย่างที่โชกุนต้องการยอมแสดงถึงการยินยอมพร้อมใจรักชาติสัมพันธ์อันดี แม้มิใช่ทูตโดยตรง แต่ก็ป็นตัวแทนจากฮอลันดาที่พร้อมจะเจริญสัมพันธไมตรีให้การค้าเป็นไปอย่างราบรื่น การปรากฏตัวของคณะเดินทางจากฮอลันดายังทำให้ชาวบ้านได้เห็นความเป็นตะวันตกจากสัญลักษณ์ การแต่งกาย ฯลฯ และยังเป็นแหล่งเรียนรู้วิทยาการจากการสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับนักปราชญ์หรือคนของรัฐบาลที่มาสนทนาด้วย

บทสรุป

บทบาทหน้าที่ของฮอลันดาเข้ามาญี่ปุ่นในฐานะคู่ค้า โดยนำไปสู่บทบาทอื่น ๆ อีกไม่ว่าจะเป็นการเป็นประตูเชื่อมสู่โลกภายนอกซึ่งเป็นผู้นำวิทยาการตะวันตกเข้ามาทั้งในรูปแบบสินค้า เช่น อุปกรณ์ทางการแพทย์ ตำรา ฯลฯ จนนำไปสู่กระแสดัตช์ศึกษาในหมู่นักปราชญ์ชาวญี่ปุ่น รวมถึงการถ่ายทอดความรู้จากชาวดัตช์เอง อย่างไรก็ตาม เมื่อระยะเวลาผ่านไป รัฐบาลเอโดะมีท่าทีผ่อนปรนกับเมื่อรู้ว่ชาติตะวันตกจะเข้ามาในช่วงศตวรรษที่ 19 ก็ยังมีท่าทีเปิดรับฮอลันดามากขึ้นเพื่อรับวิทยาการตะวันตก เช่น อนุญาตให้นำเข้าหนังสือ ให้ชาวดัตช์เปิดโรงเรียนสอนดัตช์ศึกษา ให้ชาวญี่ปุ่นแสวงหาความรู้ต่าง ๆ จากชาวดัตช์ในพื้นที่ต่าง ๆ หรือแม้แต่ปล่อยให้ชาวดัตช์เรียนภาษาญี่ปุ่นได้ในภายหลัง เหล่าผู้เรียนดัตช์ศึกษานั้นกลายเป็นผู้ขับเคลื่อนและพัฒนาให้ญี่ปุ่นไม่ล้าหลังนานาประเทศ นอกจากนี้ ฮอลันดายังเป็นแหล่งถ่ายทอดวัฒนธรรมที่แตกต่างและเปิดโลกทัศน์ให้แก่ชาวญี่ปุ่นจากการปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ผ่านพื้นที่ของตน เช่น เกาะเดจิมะในนางาซากิ นางาซากิยะโนเอโดะ

ฮอลันดายังมีบทบาทเป็นผู้บันทึกสถานการณ์โลกให้ญี่ปุ่นได้รับรู้และทำให้ญี่ปุ่นตระหนักถึงจุดยืนของตนและเตรียมตัวรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่จะมาถึงอย่างแน่นอน และบทบาทการเป็นเสมือนทูตที่เดินทางไปพบโชกุนในเมืองหลวงเป็นการเจริญสัมพันธไมตรีด้านการค้าและการให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นตะวันตกโดยตรง ข้อมูลข่าวสารและวิทยาการที่ส่งมอบ การเปิดโลกทัศน์ให้แก่ชาวญี่ปุ่น ไปจนถึงการเป็นแหล่งสัมผัสวัฒนธรรมที่ต่างต่างนี้เป็นส่วนหนึ่งของพื้นฐานในการเปลี่ยนเป็นสมัยใหม่หลังเปิดประเทศญี่ปุ่น บทบาทของฮอลันดาในช่วงสมัยแยกตัวโดดเดี่ยวของญี่ปุ่นจึงเป็นดังฟันเฟืองให้ญี่ปุ่นเตรียมพร้อมที่จะพัฒนาให้หลุดพ้นแต่ยังคงอัตลักษณ์ของญี่ปุ่นไว้ได้ ญี่ปุ่นจึงมีทั้งความดั้งเดิมและความทันสมัยแบบตะวันตกเมื่อเข้าสู่ยุคสมัยต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- พิพาดา ยังเจริญ. (2539). *ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพชร สุมิตร. (2543). *ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น*. ปทุมธานี: โครงการญี่ปุ่นศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จอห์น เค. แฟร์แบงก์ และคณะ. (2007). *เอเชียตะวันออกยุคใหม่: จีน ญี่ปุ่น เกาหลี ไต้หวัน เล่ม 1*. [East Asia, the modern transformation] (เพชร สุมิตรและคณะ, แปล). กรุงเทพฯ: โครงการตำราสังคมสงเคราะห์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2518-2521. (ต้นฉบับพิมพ์ปี ค.ศ. 1965)
- เทิร์นบูล, เอส. (2530). *ชามูไร ชนชั้นนักรบของญี่ปุ่น*. (ภิรมย์ พุทธิรัตน์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: บริษัท อี.ที. เซอร์วิส.
- วีระชัย โชคมุกดา. (2554). *ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น ฉบับสร้างชาติ*. กรุงเทพฯ: ยิปซี.
- คงศักดิ์ สันติพิทักษ์วงศ์. (2528). *วิวัฒนาการทุนนิยมของญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Asada, T. (2000). Sakoku seisaku no nihon boueki. (In Japanese). *The bulletin of the faculty of commerce Meiji University*. 82(1), 27-46.

- Cullen, L.M. (2003). *A History of Japan, 1582-1941: Internal and External Worlds*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Doolan, P. (2000). The Dutch In Japan. *History Today*. 50(4), 36-42.
- Fris, V. (2014). A Distance of Thirteen Thousand Miles: The Dutch through Japanese Eyes. *East Asian History*. 39, 131-138.
- Goodman, G.K. (2013A). *Japan and the Dutch 1600-1853*. New York: Routledge.
- (2013B). *Japan: the Dutch experience*. London: A&C Black.
- Henshall, G.K. (1999). *A History of Japan: From Stone Age to Superpower*. New York: St. Martin's Press.
- Hesselinck, R. (2000). Shirandou no Oranda shougatsu 1795, 1st January. (In Japanese). (A. Yabashi, Trans.). *Bulletin of the Waseda University Library*. 47, 101-151.
- Jansen, M.B. (2002). *The making of modern Japan*. Cambridge: Harvard University Press.
- Koshita, T. (2017). *Nagasaki ga hiraita asia to europe no kouryuu*. (In Japanese). Tokyo: Tama University.
- Kyoto, I. (2020). *Nissou boueiki toha? itsu dokode okonawareta? haneishita minato ya yushutsunyuhin made kantanni kaisetsu* (In Japanese). Retrieved December 25, 2020, from <https://rekisiru.com/11943>.
- Matsukata, F. (2008). 1853 (Kaei 6) nen no betsudan fuusetsugaki ranbun text. (In Japanese). *Research annual of the Historiographical Institute Tokyo University*. (18), 1-17.
- National Diet Library. (2009). *Edo jidai no nichiran kouryuu*. (In Japanese). Retrieved May 26, 2020, from https://www.ndl.go.jp/nichiran/s1/s1_1.html.
- Nishihira, I. (1975). Channels of Western Learning in Isolated Japan, 1639-1853. *Journal of General Education Department*. Okinawa Kokusai University.

- Screech, T. (1996). *The western scientific gaze and popular imagery in later Edo Japan: The lens within the heart*. Cambridge: Cambridge university press.
- Takano, Y. (2010). Foreign influence and the transformation of early modern Japan. *Emory Endeavors Journal*. 3, 82-93.
- Tanaka, M. (2015). Nagasaki ni okeru oranda tsuji ni kansuru kousatsu: jiyakunin toshite no tachiichi to sono hyouka wo megutte. (In Japanese). *Interpreting and translation studies*. (15), 55-74.
- Tantri, E. (2016). The Dutch Science (Rangaku) and its Influence on Japan. *Jurnal Kajian Wilayah*. 3(2), 141-158.
- Terrence, J. (2007). Social Decorating: Dutch Salons in Early Modern Japan. *Studies on Asia Series III*. 4(2), 63-82.
- Titsingh, I. (2006). *Secret memoirs of the shoguns: Isaac Titsingh and Japan, 1779-1822*. New York: Routledge.
- Tooyama, J. (2011). Gotou Nagasaki wo meguru ibunka kouryuu no topography: Sakokushikan kara Global History no shiten he: Joron ni kaete. (In Japanese). *Momoyama Gakuin Archives bulletin*. 37(1), 109-123.
- Wahid, A. (2016). The Dutch's 'Floating Life' on Deshima Island: A Gloomy Side Of Dutch-Japan Relationship During The Tokugawa Period, 1715-1790. *Jurnal Kajian Wilayah*. 6(1), 1-16.
- Watanabe, N. (2017). *Kaidou wo aruita Orandajintachi no me ni utsutta nihon -Kaempfer, Thunberg and Siebold no ryokouki kara-*. (In Japanese). Fukuoka: Seinan Gakuin University.
- Yamashita, N. (2015). A Short Introduction to the History of Dutch Studies in Japan. *Nagasaki Daigaku Gengokyouiku Kenkyu Center Kiyou*. 3, 57-77.